

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

Ochiq Bank Tizimining Global Bank Sektoriga Ta'siri

Aksakalov Ravshanjon Dolimjonovich

"Aziya-Biznes" mikra moliya tashkiloti, ijrochi direktor urinbosari

ABSTRACT

Ushbu maqolada ochiq bank tizimining (open banking) global miqyosda joriy etilishi va uning bank sektoriga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot ochiq bank tizimining ikki tomonlama xususiyatini ya'ni tartibga solish mexanizmi va texnologik innovatsiya sifatidagi rolini yoritib beradi. Turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan yondashuvlar, jumladan qat'iy tartibga solish va bozorga asoslangan modellarning farqlari ko'rib chiqiladi. Empirik tahlil natijalari ochiq bank tizimi e'lonlarining bank aksiyalari daromadlariga qisqa muddatda salbiy, uzoq muddatda esa moslashuv orqali ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Shuningdek, bank hajmi, tartibga solish muhiti va texnologik infratuzilma darajasi kabi omillar ta'sirining geterogenligini belgilashi aniqlangan. Tadqiqot natijalari ochiq bank tizimining banklar rentabelligi, raqobat muhiti va innovatsion rivojlanishga ta'sirini kompleks baholash imkonini beradi.

Keywords: Ochiq bank tizimi, moliyaviy innovatsiyalar, bank sektori, tartibga solish siyosati, fintech, raqamli infratuzilma, bank rentabelligi, bozor reaksiyasi, aksiyalar daromadi, global moliya bozori

Ochiq bank tizimi (open banking) tobora keng tarqalib borayotgan tartibga solish va texnologik tashabbus bo'lib, u global miqyosda katta e'tiborni jalb qilmoqda, ayniqsa Amerika Qo'shma Shtatlari va Buyuk Britaniya kabi rivojlangan iqtisodiyotlarda hamda Hindiston va Braziliya kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda. Biroq, ushbu tushuncha hali ham ma'lum darajada noaniq bo'lib, u tartibga soluvchi talablar hamda moliyaviy texnologiya yechimlarini o'z ichiga oladi. Dunyo bo'ylab turli xil rejimlar mavjud bo'lib, ular ma'lumot almashish amaliyoti va tartibga solish yondashuvlari bilan farqlanadi [1]. Masalan, Yevropa Ittifoqining To'lov xizmatlari to'g'risidagi ikkinchi direktivasi (PSD2) hamda Buyuk Britaniyaning Ochiq bank standarti kabi aniq majburiy talablar mavjud bo'lsa, AQShda bozor tomonidan boshqariladigan strategiyalar ustunlik qiladi. Shuningdek, Singapur, Yaponiya, Janubiy Koreya va Hindiston kabi mamlakatlarda bozor va tartibga solish yondashuvlari uyg'unlashgan holda qo'llaniladi.

Ochiq bank tizimi iste'molchilarga moliyaviy ma'lumotlar ustidan nazoratni kuchaytirish orqali ularning imkoniyatlarini kengaytirish, raqobatni rivojlantirish va bank sektorida innovatsiyalarni rag'batlantirishni maqsad qiladi. Bu esa raqamli faol mijozlar uchun ijobiy rivojlanish hisoblanadi

[2]. Biroq, mijozlar odatda ochiq bank tizimidan foyda ko'rayotgandek ko'rinsa-da, ushbu tizim bank sektori uchun qanchalik foydali ekanligi masalasi hali ham ochiq qolmoqda va bu keyingi tahlilning asosiy tadqiqot savolini tashkil etadi. Hozircha bu savolga aniq javob mavjud emas. Mijozlarning banklar o'rtasida oson almashishi hamda uchinchi tomon provayderlari bilan hamkorlikning ortishi ayrim banklar uchun kelgusida rentabellikni oshirishi mumkin, biroq ayniqsa bozor ustunligi va mijozlarni "bog'lab qo'yish" strategiyasiga tayanadigan banklar uchun muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Ochiq bank tizimiga moslashish sezilarli darajada raqamli infratuzilmaga investitsiyalarni talab qiladi. Shu bilan birga, oshgan shaffoflik va mijozlarning o'z ma'lumotlari ustidan nazorati banklarni xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashga undashi mumkin, bu esa vaqt o'tishi bilan operatsion xarajatlarni kamaytiradi [3]. Bundan tashqari, banklar keng qamrovli ma'lumotlar tahlilini joriy etish orqali o'z xizmatlarini mijozlar ehtiyojlariga moslashtirish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa raqobat kuchli bo'lgan sharoitda mijozlarni jalb qilish va ushlab qolishda muhim omil hisoblanadi. Nihoyat, ochiq bank tizimi yetarli darajada xizmat ko'rsatilmagan aholiga chiqish va fintech kompaniyalari bilan hamkorlik qilish imkoniyatini yaratadi, bu esa an'anaviy faoliyat yo'nalishlaridagi yo'qotishlarni qoplashga yordam berishi mumkin.

Ochiq bank tizimining bank sektoriga ta'siri bir xil bo'lishi ehtimoldan yiroq, ayniqsa bank hajmi omili hisobga olinganda. Kichik banklar mijozlarning oson almashishi hisobiga bozor ulushini oshirishi mumkin bo'lsa-da, rivojlangan raqamli imkoniyatlarga ega yirik banklar ochiq bank tizimi yaratgan imkoniyatlardan samaraliroq foydalanishi mumkin, ayniqsa mijozlarga moslashtirilgan takliflarni shakllantirish imkonini beruvchi rivojlangan ma'lumotlar tahlili orqali [4]. Shu bilan birga, ochiq bank tizimini joriy etishning dastlabki xarajatlari resurslari cheklangan kichik banklar rentabelligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, ikkinchi tadqiqot savoli bank hajmining investorlar tomonidan ochiq bank tizimiga nisbatan turlicha qabul qilinishi yoki rad etilishiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Nihoyat, bank sektori va kengroq moliyaviy tizimdagi global o'zaro bog'liqlik tufayli, bir mamlakatda ochiq bank tizimi joriy etilishi haqidagi e'lon boshqa mamlakatlardagi bank aksiyalari narxlari va bozor dinamikasiga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Xuddi yirik iqtisodiyotda kutilmagan pul-kredit siyosati o'zgarishi boshqa mamlakatlar bozorlarida sezilarli reaksiyalarga sabab bo'lishi kabi, ochiq bank tashabbuslari e'lon qilinishi ham global moliya bozorlarida "to'lqin" effektini yuzaga keltirishi mumkin. Ushbu ehtimol uchinchi tadqiqot savolini shakllantiradi: bir mamlakatda ochiq bank tizimi joriy etilishi boshqa mamlakatlardagi banklarga qanday ta'sir ko'rsatadi?

Ochiq bank tizimi so'nggi vaqtlarda katta e'tiborni jalb qilmoqda, shu bilan birga ushbu tizimga oid mintaqaviy yondashuvlar Niderlandiya, kengroq ma'noda Yevropa hamda rivojlanayotgan bozorlar kesimida tahlil qilinmoqda [5]. Xususan, turli yurisdiksiyalar o'rtasida ochiq bank tizimi bo'yicha tartibga solish qoidalarini uyg'unlashtirish zarurligi ta'kidlanadi, bu esa xalqaro operatsiyalarning uzluksiz amalga oshirilishini ta'minlashga xizmat qiladi va modelning standartlashtirish hamda transchegaraviy moslashuvga yo'naltirilganligini aks ettiradi. Bunga qarama-qarshi ravishda, bozorga asoslangan model innovatsiyalar va bozor kuchlari tomonidan shakllanadigan raqobat dinamikasiga tayanadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, iste'molchilar talabi va texnologik taraqqiyot bilan rag'batlantirilgan moliyaviy xizmatlar bozori o'zini o'zi samarali tartibga soladi. Tartibga solish va bozorga asoslangan modellar o'rtasidagi ushbu qarashlar moliya sektoridagi raqobat va innovatsion jarayonlarga ularning bevosita ta'sirini tushunish uchun asos yaratadi.

Ochiq bank tizimi bozor dinamikasidan tortib xizmatlar taklifigacha bo'lgan turli faoliyatlarga ta'sir ko'rsatadi. Ochiq bank tizimi sharoitida strategik hamkorliklar muhim ahamiyat kasb etib, banklarga fintech kompaniyalari bilan birgalikda raqobatbardoshligini saqlab qolish va innovatsiyalarni rivojlantirish imkonini beradi [6]. Bundan tashqari, ilg'or analitik vositalar va mijoz ma'lumotlarining integratsiyasi banklarga o'z xizmatlarini iste'molchilar xohishlariga moslashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ochiq bank tizimi iste'molchilar kutishlarini ham o'zgartirib, moliya institutlaridan yuqori darajadagi shaffoflik va yaxshilangan mijoz tajribasini

talab qiladi. Bundan tashqari, ochiq bank tizimi talablariga javoban yangi texnologiyalarni joriy etish moliyaviy institutlarga yetarlicha xizmat ko'rsatilmagan segmentlarga chiqish imkonini beradi va shu orqali raqobat maydonini kengaytiradi. Ushbu jihatlar ochiq bank tizimi an'anaviy banklar va yangi ishtirokchilar o'rtasida teng raqobat muhitini yaratishini hamda mijozga yo'naltirilgan moliyaviy yechimlarga bo'lgan talabni oshirish orqali innovatsiyalarni rag'batlantirishini ko'rsatadi.

Mazkur transformatsion ta'sirni hisobga olgan holda, ushbu o'zgarishlarning banklar moliyaviy natijalariga, xususan rentabelligiga qanday ta'sir ko'rsatishini baholash muhim ahamiyatga ega. Ochiq bank tizimi banklarning yangi tartibga solish muhitiga moslashish qobiliyati va texnologik imkoniyatlardan foydalanish darajasiga bog'liq holda muayyan imkoniyatlar va muammolarni yuzaga keltiradi [7]. Mavjud ilmiy adabiyotlar ochiq bank tizimining banklar uchun ehtimoliy foyda va xarajatlarini asosan sifat jihatdan yoritib bergan bo'lsa-da, ushbu ta'sirlarni miqdoriy baholashga yetarli e'tibor qaratilmagan.

Alohida banklar ochiq bank tizimi keltirib chiqarayotgan o'zgarishlarga moslashib, o'z rentabelligi va bozor pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin bo'lsa-da, ushbu jarayonlarning global moliyaviy makonga ta'sirini ham hisobga olish muhimdir [8]. Ochiq bank tizimining mamlakatlararo ta'siri va global o'zaro bog'liqligi shuni ko'rsatadiki, bir mamlakatda qabul qilingan moliyaviy e'lonlar boshqa mamlakatlardagi aksiyalar narxlari va bozor ishtirokchilarining qarashlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu esa moliyaviy tartibga solishda muvofiqlashtirilgan yondashuvlar va xalqaro hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pul-kredit siyosati, xuddi ochiq bank tizimi tartibga solishlari kabi, kapital qiymati va investitsiya imkoniyatlaridagi o'zgarishlar orqali aktivlar narxlariga hamda kengroq iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadi. Xuddi kutilmagan pul-kredit siyosati o'zgarishlari bozor reaksiyalariga olib kelgani kabi, ochiq bank tizimi tashabbuslari e'lon qilinishi ham global moliya bozorlarida zanjirsimon ("to'lqinli") ta'sirlarni yuzaga keltirishi mumkin. Bundan tashqari, ayrim siyosiy qarorlar e'lonlarining kutilmaganligi bozor o'zgaruvchanligini sezilarli darajada oshiradi. Bunday holatlarda bozorlar nafaqat joriy siyosat choralarga, balki ularning kelajakdagi ehtimoliy oqibatlariga ham munosabat bildiradi [9].

Muhokama. Ushbu tadqiqot ochiq bank tizimining (open banking) turli global yurisdiksiyalarda joriy etilish dinamikasini o'rganadi va uning ikki tomonlama xususiyatini ya'ni ham tartibga solish mexanizmi, ham texnologik innovatsiya sifatidagi mohiyatini alohida ta'kidlaydi. Mazkur dual xususiyat mamlakatlar kesimida sezilarli darajada farqlanuvchi tartibga solish yondashuvlarini shakllantirgan: masalan, Yevropa Ittifoqi va Buyuk Britaniyada bank faoliyatini qat'iy me'yorlar asosida boshqarish ustun bo'lsa, Amerika Qo'shma Shtatlarida bozorga asoslangan yondashuv ustuvor bo'lib, unda banklar API asosidagi xizmatlarni ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu tafovutlar ochiq bank tizimining bank sektori uchun umumiy foydasi haqidagi muhim savollarni yuzaga keltiradi. Xususan, ochiq bank tizimi iste'molchilarning moliyaviy ma'lumotlar ustidan nazoratini kuchaytirish, shuningdek, bank sektorida raqobat va innovatsiyalarni rag'batlantirishga qaratilgan. Biroq, tadqiqotning empirik natijalari murakkab va ko'p qirrali bog'liqlikni namoyon etadi. Ochiq bank tizimi mijozlarning banklar o'rtasida oson almashishini ta'minlash va uchinchi tomon provayderlari bilan hamkorlikni rivojlantirish kabi ko'plab afzalliklarni taqdim etsa-da, bu foydalar barcha ishtirokchilar o'rtasida bir xil taqsimlanmaydi. Ayniqsa, an'anaviy banklar, xususan kichik moliyaviy institutlar yoki raqobatchilar soni kam bo'lgan bozorlarda faoliyat yurituvchi banklar ushbu o'zgarishlarni o'zlarining mavjud biznes modellari uchun xavf sifatida qabul qilishi mumkin.

Mazkur sezgirlik, ayniqsa, konservativ moliyaviy tizimlarga ega yoki bunday keng ko'lamli islohotlarni joriy etishga yetarli darajada tayyor bo'lmagan mamlakatlarda yanada kuchliroq namoyon bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan, dastlabki noaniqlik va riskdan qochish holatlari kamaygan sari, ochiq bank tizimiga nisbatan qarashlar tobora ijobiy tomonga o'zgaradi va uning butun sektor bo'yicha ijobiy o'zgarishlarni rag'batlantirish salohiyati miqdoriy jihatdan namoyon bo'la boshlaydi. Bundan tashqari, tadqiqot natijalari o'rganilgan mamlakatlar doirasida ta'sirning geterogen (bir xil emas) ekanligini ko'rsatadi, ya'ni bank aksiyalarining reaksiyalari bir xil emas.

Aksiyalar daromadlaridagi ushbu tafovut bank hajmi kabi omillar bilan izohlanadi, bunda kichik banklar dastlab ko'proq salbiy ta'sirga duch keladi. Tartibga solish muhiti ushbu reaksiyalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Qat'iy talablar asosida va kutilmagan tarzda joriy etilgan tartibga solish choralari ega hududlarda dastlabki reaksiyalar keskin salbiy bo'lishi kuzatiladi. Bu holat, asosan, noaniqlikning yuqoriligi hamda ushbu tartibga moslashish bilan bog'liq xarajatlar yukining sezilarli deb qabul qilinishi bilan izohlanadi. Banklar, ayniqsa kichiklari, ushbu o'zgarishlarga moslashishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, bu esa investorlar orasida kelajakdagi rentabellik va operatsion samaradorlikka nisbatan xavotirlarni kuchaytiradi. Bundan tashqari, bozorning texnologik tayyorgarligi darajasi va infratuzilmasi ham ochiq bank tizimi e'lonlarining qanday qabul qilinishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Raqamli bank texnologiyalari va infratuzilmasi rivojlangan bozorlarda, masalan Amerika Qo'shma Shtatlarida, bunday e'lonlar innovatsiya va bozorni kengaytirish imkoniyati sifatida qabul qilinadi. Aksincha, raqamli infratuzilmasi yetarli darajada rivojlanmagan mamlakatlarda ochiq bank tizimini joriy etish katta ko'lamli transformatsiya sifatida baholanadi, bu esa sezilarli investitsiyalarni talab qiladi va yuqori xarajatlar hamda risklar tufayli bozorning salbiy reaksiyasiga olib kelishi mumkin.

Xulosa. Ochiq bank tizimi zamonaviy moliyaviy tizimning muhim elementi sifatida bank sektorida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu tizim qisqa muddatda banklar uchun noaniqlik va xarajatlar oshishi orqali salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, biroq uzoq muddatda innovatsiyalarni rag'batlantirish, raqobatni kuchaytirish va xizmatlar sifatini oshirish orqali ijobiy natijalar keltirib chiqaradi. Ta'sirning darajasi bank hajmi, texnologik tayyorgarlik va tartibga solish muhitiga bog'liq holda farqlanadi. Ayniqsa, kichik banklar uchun moslashuv jarayoni murakkabroq kechadi, yirik banklar esa mavjud resurslari va texnologik ustunliklari sababli ochiq bank tizimidan ko'proq foyda olish imkoniga ega. Shu bilan birga, ochiq bank tizimi global moliya bozorlarida o'zaro bog'liqlikni kuchaytirib, bir mamlakatdagi islohotlarning boshqa mamlakatlarga ham ta'sir ko'rsatishini namoyon etadi. Bu esa xalqaro miqyosda muvofiqlashtirilgan tartibga solish siyosatini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi. Umuman olganda, ochiq bank tizimi bank sektorining transformatsiyasini tezlashtiruvchi muhim omil bo'lib, uning samarali joriy etilishi iqtisodiy rivojlanish va moliyaviy inklyuziyani ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

References

- [1] Zetsche, D. A., Buckley, R. P., Arner, D. W., & Barberis, J. N. (2020). Regulating a revolution: From regulatory sandboxes to smart regulation. *Fordham Journal of Corporate & Financial Law*, 23(1), 31–103.
- [2] Vives, X. (2019). Digital disruption in banking. *Annual Review of Financial Economics*, 11, 243–272. <https://doi.org/10.1146/annurev-financial-100719-120854>
- [3] Philippon, T. (2019). On fintech and financial inclusion. *Journal of Financial Intermediation*, 40, 100804. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2019.100804>
- [4] Claessens, S., Frost, J., Turner, G., & Zhu, F. (2018). Fintech credit markets around the world: Size, drivers and policy issues. *BIS Quarterly Review*, September, 29–49.
- [5] Thakor, A. V. (2020). Fintech and banking: What do we know? *Journal of Financial Intermediation*, 41, 100833. <https://doi.org/10.1016/j.jfi.2019.100833>
- [6] Boot, A. W. A., Hoffmann, P., Laeven, L., & Ratnovski, L. (2021). Fintech: What's old, what's new? *Journal of Financial Stability*, 53, 100836. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2020.100836>
- [7] Frost, J., Gambacorta, L., Huang, Y., Shin, H. S., & Zbinden, P. (2019). BigTech and the changing structure of financial intermediation. *Economic Policy*, 34(100), 761–799. <https://doi.org/10.1093/epolic/eiaa003>
- [8] Buchak, G., Matvos, G., Piskorski, T., & Seru, A. (2018). Fintech, regulatory arbitrage, and the rise of shadow banks. *Journal of Financial Economics*, 130(3), 453–483.

<https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2018.03.011>

- [9] Berg, T., Burg, V., Gombović, A., & Puri, M. (2020). On the rise of fintechs: Credit scoring using digital footprints. *The Review of Financial Studies*, 33(7), 2845–2897.